

De geheimen van de Wiener Philharmoniker

Niet al goud wat klinkt

11/03/2013

Het meest praalzieke orkest ter wereld, de Wiener Philharmoniker, speelt vanavond in Brussel. Allen daarheen, want de Wiener, die zijn geweldig goed. Maar ook: geweldig controversieel. Tom Janssens

De Wiener Philharmoniker in al hun ouderwetse glans: zoek de vrouwen.

De Wiener Philharmoniker zijn zo in het verleden verankerd dat je niet eens kunt zeggen wanneer het orkest ontstond. Zijn website zegt 1842. In dat jaar zette Wagner aan Otto Nicolai orkestmusici van de Hofoper in voor een 'Philharmonisches Konzert'. Maar in de jaren daarna kwam het operaorkest zo weinig naar buiten dat 1860 een plausibeler geboortjaar is. En wat met 1833, toen 'het verzamelde personeel' van de Hofoper de eerste keer op het concerttoneel kwam? In elk geval: dit ensemble is een oudje.

Nog zoiets dat geen meetwaarde bezit: de fabuleuze klank van dit orkest. Toen Richard Strauss het aanvoerde in 1942, kneep hij zich in de handjes. 'Alleen wie ooit de Wiener Philharmoniker dirigeerde, weet wat ze waard zijn! Maar dat geheim blijft tussen ons!'

Verwondering over die raadselachtig mooie orkestklank is de wereld nog niet uit. In een tijdperk van muzikale globalisering, waarin regionale tradities verloren gaan, weten de

Wiener clichés in hun voordeel om te buigen. Er zijn die legendarisch zangerige houtblazers, met hun melancholieke snik bij iedere intervalsprong. Die blufferige kopers, zo vol kracht maar eigenlijk vooral ernstig ingeleefd. En dan die strijkers, met een fluwelige cohesie die zelfs Jeroen Meus in zijn beste mousselinesaus niet bereikt.

Quota

Wie er de vinger achter wil waarom dit orkest klinkt zoals het doet, komt vaak uit op iets minder fraais. Als reden voor die prachtklank geldt volgens sommigen de etnische uniformiteit van het ensemble.

Al een eeuw lang gaan de Wiener er prat op vooral autochtone musici in de rangen op te nemen. Pas de jongste vijftien jaar staat de demografische balans een graadje uit het lood: momenteel heeft het zowat honderdvijftigkoppige orkest een tiental niet-Oostenrijkse musici op de loonlijst. Maar geen enkele Aziaat, ook al zit het Weense conservatorium stampvol talenten uit het verre Oosten.

Die etnische rigueur wordt wel eens verdedigd met onwelriekende argumenten. Een lid van het orkest schopte stennis toen hij enkele jaren geleden verkondigde dat alles te maken heeft met een cultureel ingewortelde ziel, die andere bevolkingsgroepen niet zomaar kunnen aanleren. 'Wanneer men de wereld wil laten functioneren naar quota, wekt het naakte feit dat wij een groep witte, mannelijke musici zijn die uitsluitend witte, mannelijke componisten spelen, natuurlijk racistische en seksuele ergernis.'

Van onrecht is geen sprake, aldus de huidige intendant Clemens Hellsberg: 'Elke gedachte aan een quotum schiet voorbij aan het wezen der kunst.'

Waarmee die andere zere plek is aangeroerd: vrouwen. Als het orkest een authentiek Weens aura verwierf, dan vooral omdat in de loop der tijd zonen de stoel kregen van hun vaders. Pas in 1997, onder politieke druk en internationaal protest, paste het orkest zijn statuten aan, waardoor vrouwen aan selectieproeven konden deelnemen. Nog steeds is geen ander toporkest zo'n mannenbastion: amper 6 procent van de orkestleden is vrouw. Het vrouwenkostuum is overigens gemodelleerd naar dat van de heren, rokken zijn niet toegelaten.

Naziverleden

De aartsconservatieve attitude van het orkest roept ook weerstand op in eigen land. Recent nog kwam het in opspraak omdat de historicus en linkse politicus Harald Walser de Wiener verweet details omtrent hun naziverleden te verzwijgen. Zo zou het orkest nog in 1966 een eremedaille uitgereikt hebben aan Baldur von Schirach, de Duitse leider van de Hitlerjugend die tijdens de oorlog het orkest bestuurde. Al in 1938 moesten vijftien musici het orkest verlaten vanuit politieke of racistische overwegingen. Zeven van hen stierven later bij de deportatie of in de kampen.

Ook over de nazificering van het orkest lijkt het laatste woord niet gezegd. Iets minder dan de helft van de orkestleden had tijdens de oorlog een NSDAP-kaart. Ter vergelijking: in de Berliner Philharmoniker was dat 'slechts' een vijfde.

Hellsberg liet intussen weten dat het orkest uitgerekend morgen, 75 jaar na de *Anschluss* van Oostenrijk, een commentaar over zijn oorlogsbetrokkenheid op de website zal plaatsen.

Ironisch genoeg bezorgde de Tweede Wereldoorlog het orkest zijn meest unieke selling point: het nieuwjaarsconcert. Om de superioriteit van de Berliner Philharmoniker te waarborgen, verplichtte Joseph Goebbels de Wiener ertoe vooral 'volkseigen' muziek te spelen, zoals walsen van Strauss. 'De beroemde Weense klankstijl', schrijft historicus Fritz Trümpi in zijn boek *Politisierde Orchester*, 'dankt haar wereldroem paradoxaal genoeg aan de provincialisering van de Wiener Philharmoniker tijdens het nationaal-socialisme.'

En dan de vraag. Wat neem je van dat alles mee, als luisteraar? Daarop heeft ieder voor zich een antwoord te formuleren. Vast staat in elk geval dat dit orkest iets losmaakt: hoge ontroering bij de ene, diepe verontwaardiging bij de andere.

Anneleen Lenaerts, harpiste bij de Wiener Philharmoniker

11/03/2013

Harpiste Anneleen Lenaerts, onze enige landgenote bij de Wiener, zit vanavond mee op het podium. 'In de achtste symfonie van Bruckner zitten twee harpen. Helaas hebben die niet zoveel te doen: de symfonie duurt anderhalf uur, terwijl wij in totaal slechts vijf minuutjes moeten spelen. Maar we zijn wel goed hoorbaar!'

Als een van de weinige vrouwen in dit mannenbolwerk voelt ze zich overigens niet bijzonder aangekeken. 'We zijn met heel weinig vrouwen, maar daar sta ik zelf niet zo bij stil, omdat het me niet vooruithelpt. Natuurlijk zijn er musici die het orkest liever zouden hebben gehouden zoals het was, maar daar gaat het mij niet om: ik ben aangenomen en wil mijn job zo goed mogelijk uitvoeren.'

Ook als Belgische voelt ze zich kiplekker in haar nieuwe Weense habitat. 'Het is geen probleem om als buitenlander in het orkest te zitten, maar je moet je snel aanpassen. Daar zijn ze ginder misschien wat conservatief in, maar zoiets is nodig als je goed wilt functioneren. Aanvankelijk sprak ik niet zo goed Duits. Gelukkig ben ik Limburgse, dus dat Oostenrijkse accent had ik snel onder de knie.'